

KUTUBXONA-AXBOROT MUASSASALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TARTIBGA SOLUVCHI ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLAR

Abdujalilova Naziraxon

*Qarshi davlat universiteti, filologiya fakulteti yònalishi,
kutubxona-axborot faoliyati 4 - bosqich talabasi.*

Annotatsiya: Hozirda byudjet tashkilotlarida moliyaviy faoliyat olib borish “O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 3-martda qabul qilingan “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi O‘RQ 404- sonli qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2010-yil 17-dekabrda “Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi Yo‘riqnomani tasdiqlash haqida”gi O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010-yil 22-dekabrda 2169 raqamda ro‘yxatdan o‘tkazilgan 105-sonli buyrug‘i tasdiqlangan bo‘lsa-da, xususan, UzASBO dasturiy majmuasida ishlash, elektron raqamli imzoni olish, tarqatish, saqlash to‘g‘risida me‘yorlar belgilanmagan. Bu esa bugungi kunda byudjet tashkilotlarida imzo huquqi, moddiy javobgarlik masalalarida ko‘plab mutaxassislarining huquqlari buzilishiga asossiz sabab bo‘lib qolmoqda.

Kalit so‘zlar: Byudjet tashkilotlari, sho‘ba korxonalari, buxgalteriya hisobi, vakolatxonalar, xo‘jalik operatsiyalari, elektron raqamli imzo, texnologiyalar.

O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 3-martda qabul qilingan “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi O‘RQ-404-sonli qonunining maqsadi buxgalteriya hisobini tashkil etish, yuritish va hisobotni tuzish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Qonunga ko‘ra, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, O‘zbekiston Respublikasida ro‘yxatga olingan yuridik shaxslar, ularning O‘zbekiston Respublikasi hududida hamda undan tashqarida joylashgan shu‘ba korxonalari, vakolatxonalari, filiallari va boshqa tarkibiy bo‘linmalari buxgalteriya hisobi subyektlaridir. Aktivlar, majburiyatlar, xususiy kapital, zaxiralar, daromadlar, xarajatlar, foyda, zararlar va ularning harakati bilan bog‘liq xo‘jalik operatsiyalari buxgalteriya hisobining obyektlaridir.

Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotni tartibga solish, buxgalteriya hisobi standartlarini ishlab chiqish va tasdiqlash O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining zimmasiga yuklatiladi.

“Imzo huquqi” (13 m);

“Pul, tovar-moddiy boyliklarni va boshqa boyliklarni qabul qilish hamda berish uchun asos bo‘lib xizmat qiladigan hujjatlar, kredit va hisob-kitob majburiyatlari, shuningdek, moliyaviy va boshqa hisobotlar buxgalteriya hisobi subyektlarining rahbari tomonidan yoki u belgilaydigan shaxslar tomonidan imzolanadi. Ushbu moddaning

ikkinchi qismida ko‘rsatilgan shaxslarning imzosi mavjud bo‘lmagan hujjatlar haqiqiy emas deb hisoblanadi. ”deb ko‘rsatib qo‘yilgan. O‘zbekiston Respublikasining 2022-yil 12-oktyabrdagi “Elektron raqamli imzo to‘g‘risida”gi O‘RQ-793-son qonunining maqsadi elektron raqamli imzodan foydalanish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat bo‘lib, qonun elektron raqamli imzo to‘g‘risidagi qonunchilik ushbu Qonun va boshqa qonunchilik hujjatlaridan iboratdir. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2010-yil 17-dekabrdagi “ Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi yo‘riqnomani tasdiqlash haqida”gi 105-sonli buyrug‘i asosida “Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi Yo‘riqnomani tasdiqlash haqida”gi O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010-yil 22-dekabrda ro‘yxatdan o‘tkazildi, ro‘yxat raqami 2169-sonli hujjatning 2-bandiga “SSSR Moliya vazirligining 1987-yil 10-martdagi 61-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan SSSR Davlat byudjetida turadigan muassasa va tashkilotlarda buxgalteriya hisobini yuritish bo‘yicha Instruksiya O‘zbekiston Respublikasi hududida 2011-yilning 1-yanvaridan qo‘llanilmasin.” deyilgan . 2014-yil 22-dekabr sanasida imzolangan “Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag‘lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro‘yxatdan o‘tkazish tartibi to‘g‘risidagi” Nizom O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2014-yil 15-dekabrda 2634 raqam bilan ro‘yxatga olingan va O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2014-yil 14-noyabrdagi 72-son buyrug‘iga ilova shaklida tasdiqlangan bo‘lib bu hozirgacha byudjet tashkilotlarida ishlatilib kelinadi.

Byudjet tashkilotlarida hisobni yuritishda “UzASBO” dasturiy-majmuasining zarur ekanligi, byudjet tashkilotlari buxgalter xodimlarining bu dasturda ishlash orqali o‘z vaqtlarini tejashiga imkon yaratilishi davr talabi edi. Daromadlar smetasi - byudjet tashkilotlari byudjetdan tashqari jamg‘armalarining tegishli yil choragi yoki moliya yili uchun kutilayotgan tushumlari va xarajatlari aks ettiriladigan hujjat. Xarajatlar smetasi - byudjet tashkiloti yoki byudjet mablag‘lari oluvchi tomonidan moliya yili uchun tuziladigan va tasdiqlanadigan, uning uchun nazarda tutilgan byudjetdan ajratiladigan mablag‘lar xarajatlar moddalari bo‘yicha aks ettiriladigan hujjat. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan byudjet tashkilotlari buxgalteriya hisobini yurituvchi “UzASBO” dasturiy majmuasi 2011-yilda foydalanishga topshirilgan bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil 22-dekabrda 2169-son bilan ro‘yxatga olingan “Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi yo‘riqnoma “talablariga to‘liq javob beruvchi va respublikamizda Web texnologiyaga asoslangan holda ishlab chiqilgan ilk dasturiy majmualardan biridir . Dasturdan foydalanish bepul bo‘lib, hozirda undan 2 600 dan ortiq tashkilotlar foydalanib kelmoqda. Bugungi kunda byudjet tashkilotlari shaxsit g‘azna hisob varaqalaridan ko‘chirmalarni elektron ko‘rinishda mazkur dasturiy majmuadan olish imkoniyatiga ega . Shuningdek , dasturiy majmua orqali to‘lov topshiriqnomalar g‘aznachilik

organlariga va moliyaviy hisobotlar yuqori turuvchi tashkilotlarga hamda moliya organlariga elektron raqamli imzo bilan tasdiqlangan holda to‘liq elektron ko‘rinishda taqdim etilmoqda. 2012-yilda “UzASBO” dasturiy majmuasining byudjet tashkilotlari xodimlarining ish haqi va unga tenglashtirilgan to‘lovlarni hisoblashga ixtisoslashtirilgan alohida moduli ishlab chiqildi. Hozirda byudjet tashkilotlari tomonidan ish haqi va unga tenglashtirilgan to‘lovlar bo‘yicha xarajatlarga naqd pul olishga so‘rovnomalar – g‘aznachilik organlariga, jamg‘arib boriladigan pensiya badallari bo‘yicha xodimlar reyestri –barcha banklarga yuborilgan.

Dasturiy majmuaning maqsadlari: Ishlab chiqish va joriy etish ishlari natijasida “UzASBO” dasturiy majmuasining quyidagi asosiy maqsadlariga erishiladi: “UzASBO” DMning yagona versiyasi yaratildi va barcha byudjet tashkilotlari uchun foydalanildi, unga markazlashtirilgan o‘zgartirishlar kiritildi, shuningdek, ishonchli saqlanishi va ma’lumotlarni zaxiralash ta’minlandi; barcha hududlarda joylashgan byudjet tashkilotlarining buxgalteriya hisobi va hisoboti uchun ma’lumotlar bazasi tuzilmasi yaratildi; yagona metodologiya bo‘yicha buxgalteriya hisobi va hisobotini ta’minlash uchun markazlashtirilgan ma’lumotlar bazasi yaratildi; tarixiy xronologiyani kuzatish, hisobot davrlari, shu jumladan, byudjet tashkilotlarining o‘tgan yillardagi faoliyati davrlari bo‘yicha hisob yuritish imkoniyatini taqdim etdi; analitik va sintetik buxgalteriya hisobini yuritish uchun registrnlarni (hisobotlar, Bosh kitob va boshqalar), turli xil joriy va davriy hisobotlarni (1 va 2- shakllar, balans va unga tegishli ilovalar va boshqalar) yuritish va chop etish imkoniyatini ta’minlash; tegishli normativ-huquqiy hujjatlar bilan; asosiy shtatda bo‘lgan va yarim vaqtda ishlaydigan xodimlarning harakatini hisobga olish qobiliyati; “UzASBO” DM tarkibidagi “Pasportlashtirish” modulidagi ma’lumotlar markazida ma’lumotlarni hisobga olish va saqlash. “UzASBO” DM quyidagi tarkibiy qismlarni (hisob-kitob obyektlarini) hisobga olish imkonini berishi kerak: inventar; qarzdorlar va kreditorlar bilan hisob-kitoblar; asosiy vositalar (nomoliyaviy aktivlar) va nomoddiy aktivlar; naqd pul, kassa va faktik xarajatlar; moliyaviy natijalarni hisobga olish, hisobotlarni shakllantirish va tuzish bo‘yicha hisoblar; xodimlar va stipendiya egalari bilan hisob-kitoblar; "G‘aznachilik-4" dasturiy majmuasi bilan o‘zaro hamkorlik.

Vazifalari: “UzASBO” DM byudjet tashkilotlari tomonidan barcha buxgalteriya hisobi obyektlari bo‘yicha buxgalteriya hisobi va hisobotini kompleks avtomatlashtirishni nazarda tutadi, shu jumladan: buxgalteriya hisobi operatsiyalarini avtomatlashtirish, shu jumladan, byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobining to‘liq turkumini hamda amaldagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan byudjet va moliyaviy hisobotlarni shakllantirish; shu jumladan, asosiy vositalar, tovar-moddiy boyliklar va nomoddiy aktivlar (nomoliyaviy aktivlar), naqd pul, kassa va faktik xarajatlar, debitorlar va kreditorlar bilan hisob-kitoblar, xodimlar va stipendiyalar bilan hisob-kitoblar, moliyaviy natijalar, shuningdek hisobotlarni shakllantirish va tayyorlash,

tegishli me'yoriy hujjatlarda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilangan "UzASBO" DM yagona baza bo'yicha; byudjet tashkilotlari tomonidan buxgalteriya hisobi va hisobotining holati to'g'risida "UzASBO" DMning yagona ma'lumotlar bazasida markazlashtirilgan monitoringni amalga oshirish; byudjet tashkilotlari ma'lumotlari xavfsizligini markazlashtirish va yuqori ishonchligini hamda byudjet tashkilotlari buxgalterlari tomonidan Moliya vazirligining ma'lumotlar markaziga kiritilgan ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash; «G'aznachilik-mijoz» DMni «G'aznachilik» DM bilan va boshqa axborot tizimlari bilan integratsiya qilish va ma'lumotlar almashish imkoniyatini ta'minlash; O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining "UzASBO" DM Axborot markazi mutaxassislari tomonidan o'z vaqtida qo'llab-quvvatlanishi va ularning so'rovlariga ko'ra byudjet tashkilotlari buxgalterlariga texnik yordam ko'rsatilishi; byudjet tashkilotlari tomonidan xarajatlarni tejashni amalga oshirish, shu jumladan, Moliya vazirligi, G'aznachilik va ularning hududiy bo'linmalari bilan o'zaro hamkorlik. «G'aznachilik» DM va boshqa mavjud dasturiy ta'minot tizimlari bilan integratsiya qilish uchun keng imkoniyatlar yaratish; Moliya vazirligining dasturiy platformasidan (<http://www.mdm.uz>) foydalanish imkoniyatiga ega bo'lgan byudjet tashkilotlari xodimlarining Moliya vazirligining Axborot-hisoblash markazidan olgan login va parollariga muvofiq foydalanish huquqini ta'minlash. "UzASBO" DM ga kirish uchun. "UzASBO" DM barcha buxgalteriya hisobi obyektlari bo'yicha buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish, byudjet mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetasini, byudjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasini ijro etish masalalari bo'yicha Moliya vazirligining amaldagi me'yoriy hujjatlari talablariga javob beradi. Byudjet tashkilotlari tomonidan "G'aznachilik" DMda ochilgan tegishli g'aznachilik shaxsiy hisobvaraqlaridan ko'chirmalar olish, smetalarni yuritish va mablag'larning sarflanishini nazorat qilishda "G'aznachilik-mijoz" tizimidan foydalanishda "UzASBO" DM faol foydalanilmoqda. Byudjet tashkilotlarining tegishli shaxsiy hisobvaraqlaridagi qoldiqlar ko'rsatilgan elektron ko'chirmalarni, byudjet tashkilotlari shartnomalarini ro'yxatdan o'tkazish holati to'g'risidagi ma'lumotlarni olish imkoniyati, shuningdek, elektron raqamli imzo (keyingi o'rinlarda ERI deb yuritiladi) yordamida elektron to'lov topshiriqnomalarini shakllantirish imkonini beradi.

Byudjet tashkilotlarini "UzASBO" DM ga ulash ixtiyoriylik asosida amalga oshiriladi va bepul tarqatiladi. "UzASBO" DM davlat byudjeti hisobidan turuvchi byudjet mablag'lari oluvchilar (byudjet tashkilotlari), shu jumladan, respublikaning barcha hududlarida joylashgan byudjet tashkilotlari buxgalterlari tomonidan buxgalteriya hisobi operatsiyalarini avtomatlashtirish jarayoni uchun mo'ljallangan. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi byudjet qonunchiligida, xususan, Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi bo'yicha yo'riqnomada, byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va hisoboti bo'yicha boshqa me'yoriy hujjatlarda hamda ularning

tarmoq xususiyatlarida belgilangan o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu xususiyatlar quyidagilardan iborat: buxgalteriya hisobini byudjet tasnifi moddalari kontekstida tashkil etish; xarajatlar smetasining bajarilishini nazorat qilish; byudjet ijrosining g'aznachilik tizimiga o'tish; buxgalteriya hisobida kassa va faktik xarajatlarni ajratish; davlat sektori muassasalarida buxgalteriya hisobining tarmoq xususiyatlari (sog'liqni saqlash, ta'lim, fan va boshqalar). "UzASBO" DM ga ulangan funksional quyidagilarga ega bo'lishi kerak: byudjet tashkilotlarining faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash, qayta ishlash va saqlashni ta'minlashi; barcha hududlardagi byudjet tashkilotlarining yagona ma'lumotlar bazasiga ulanish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak; byudjet tashkilotlari tomonidan buxgalteriya hisobi va hisobotining tegishli normativ hujjatlarda Moliya vazirligi tomonidan belgilangan yagona uslubiyat bo'yicha yuritilishini ta'minlash; barcha darajadagi foydalanuvchilar uchun o'zlarining rasmiy vakolatlari va ma'lumotlar bazalariga kirish iyerarxiyasi doirasida buxgalteriya hisobotlarini olish funksiyalarining amalga oshirilishini ta'minlash; elektron shaklda (smetalar, shaxsiy hisobvaraqlaridan ko'chirmalar, G'aznachilik va uning hududiy byudjet tashkilotlari tomonidan ro'yxatga olingan shartnomalar bo'yicha ma'lumotlar) o'zaro hamkorlik qilish orqali dasturiy ta'minot majmuasini joriy etish, qo'llab-quvvatlash, yangilash (mehnat, vaqt, qog'ozni tejash) xarajatlarini minimallashtirishni ta'minlash. tovarlar (ishlar, xizmatlar) yetkazib beruvchilar bilan va hokazo); "UzASBO" DMning Moliya vazirligining byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi bo'yicha amaldagi ko'rsatmalariga muvofiqligini Moliya vazirligi tomonidan markazlashtirilgan holda tekshirishni ta'minlasin; sanoat ishlashini ta'minlash uchun asosiy tizim parametrlarini sozlashni ta'minlash.

Tizim dasturiy parametrlarini sozlash (Ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi, operasion tizim va xavfsizlik xususiyatlari). "UzASBO" DM byudjet tashkilotlari buxgalterlariga asosiy shtatda bo'lgan va to'liq bo'lmagan ish kunida ishlaydigan xodimlar harakatining hisobini yuritish imkoniyatini beradi. Ijrochi "UzASBO" DM 2013-yildan boshlab "UzASBO" DM tarkibidagi "Pasportlashtirish" moduli byudjet jarayoni bilan bog'liq quyidagi vazifalarni hal qilish uchun byudjet tashkilotlari to'g'risidagi ma'lumotlarni (ma'lumotlar byudjet tashkilotlari tomonidan kiritiladi) saqlash va qayta ishlashni nazarda tutadi: amaldagi mavjudlik to'g'risidagi ma'lumotlarni saqlash. Asosiy vositalar, inventar va jihozlarni (inventarizatsiya o'tkazish o'rniga) byudjet tashkilotlarini normal faoliyat ko'rsatishi uchun asosiy bino va inshootlar bilan ta'minlash, shu jumladan ularning holati, qachon, nima va qanday maqsadlarda byudjetga mo'ljallangan binolar va inshootlar to'g'risidagi ma'lumotlarni qayta ishlash, tashkilotlar qurilganligi, qurilish (rekonstruksiya qilish) qaysi manbalar hisobidan amalga oshirilganligi, ular byudjet tashkilotida ta'mirlanganmi (kapital,joriy), qancha hajmdagi ta'mirlash ishlari amalga oshirilganligi, shuningdek ta'mirlash zaruriyatini aniqlash; byudjet tashkilotlari tarmog'i, shtatlari va

kontingentlari to'g'risidagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali ish haqi hisob-kitoblarning to'g'riligini ta'minlash; kommunal to'lovlarni to'lash uchun mablag'lardan maqsadli foydalanishni ta'minlash, shu jumladan, byudjet muassasalarida hisobga olish priborlarining mavjudligi va ularning ishlash holati to'g'risidagi ma'lumotlar, shuningdek, kommunal xizmatlar turlari bo'yicha hisobga olish priborlarining ko'rsatkichlari to'g'risidagi ma'lumotlar; byudjet muassasalarini oziq-ovqat va dori-darmonlar sotib olish uchun mablag'lar bilan ta'minlash (agar bunday xarajatlar nazarda tutilgan bo'lsa) va bu mablag'lardan maqsadli foydalanish; byudjet tashkilotlarining asbob-uskunalar va inventarlarni yangilash davriyligini hisobga olgan holda sotib olish zarurati va maqsadga muvofiqligini o'rganish; qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa vazifalardan iboratdir. Amaldagi mehnat qonunchiligiga muvofiq, yetkazilgan zarar uchun quyidagi hollarda xodimga to'liq Moddiy javobgarlik yuklatiladi: maxsus yozma shartnoma asosida unga ishonib topshirilgan moddiy qimmatliklarning saqlanishini ta'minlamaganlik uchun; bir gallik hujjatlar asosida olingan qimmatliklarning saqlanishini ta'minlamaganlik uchun; qasddan zarar yetkazilganda, alkogolli ichimlikdan, giyohvandlik va toksik modda ta'siridan mastlik holatida zarar yetkazilganda; xodimning sud hukmi bilan anikdangan jinoiy harakatlari natijasida zarar yetkazilganda; tijorat sirlari oshkor etilganda; qonunlarda, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hukumat qarorlarida nazarda tutilgan boshqa hollarda. 18 yoshga to'lmagan xodimlar faqat qasddan yetkazilgan zarar uchun, alkogolli ichimlikdan, giyohvandlik yoki toksik modda ta'siridan mastlik holatida yoki jinoyat sodir etish natijasida yetkazilgan zarar uchun to'liq moddiy javobgar bo'ladi. Kutubxona xodimlari kutubxona fondiga yetkazgan zararlari, xususan, ishdagi sovuqqonligi natijasida yetkazgan zarari, kitob berish qoidalarini buzgan holda, kitobxonlar tomonidan bosma mahsulotlarni va boshqa hujjatlarni o'z vaqtida kutubxonaga qaytarilmagani uchun choralar ko'rilmagani va hokazolar aniqlangan bo'lsagina moddiy javobgarlikka tortiladilar. Kutubxona xodimlarining aybi bilan yetkazilgan zarari uchun o'rtacha ish haqidan oshmagan holda moddiy javobgarlikka tortiladi. Yaxshi ishlashlari va ularga ishonilgan mulkni to'liq saqlashlari uchun yetarlicha shart-sharoitning yo'qligi, shuningdek, ularning aybi isbotlanmagan hollar sababli kutubxona fondiga yetkazilgan zarar uchun kutubxona xodimlariga moddiy javobgarlik yuklatilmaydi. Agar fond hisobini va saqlashni noto'g'ri tashkil qilinganligi, o'g'rilikning, kitobni yomon holatga keltirgani va yo'qotilishining oldini olish choralari ko'rilmaganligi tufayli kutubxonaga yetkazilgan zarar uchun yetkazilgan zarari miqdorida yoki bir oylik maoshidan oshmagan miqdorda tegishli bo'linma va kutubxona rahbari moddiy javobgarlikka tortiladi. Mehnat kodeksining 202 va 203-moddalarida ko'zda tutilgan hollarda to'liq moddiy javobgarlik hollari qo'llaniladi. Masalan, qimmatli narsalar (kitob va boshqa hujjatlar) bir martalik hujjat bilan qabul qilingan bo'lsa; spirtli, narkotik yoki toksinli mastlik

holatlarida xodimning qasddan harakatlari tufayli yetkazilgan zarar; sud hukmida tasdiqlangan xodimning jinoiy harakatlari natijasida va boshqalar. Mehnat kodeksining 203-moddasiga muvofiq o'n sakkiz yoshga yetgan bevosita pullik qimmatbaho mahsulot bilan xizmat ko'rsatuvchi xodim bilan to'liq moddiy javobgarlik haqida maxsus yozma shartnoma tuziladi. Agar bevosita pullik yoki qimmatbaho mahsulot bilan bog'liq xizmatlar ko'rsatish bilan shug'ullanmaydigan xodim bilan tuzilgan to'liq moddiy javobgarlik haqidagi shartnoma haqiqiy emas deb qaraladi. Agar ish bevosita pul yoki tovar qimmatliklari bilan muomala qilish bilan bog'liq bo'lsa, xodim keyinchalik moddiy javobgarlik haqida shartnoma tuzishni rad etishga haqli emasdir. Rad etilgan taqdirda mehnat shartnomasini, mehnat vazifalarini buzganlik uchun bekor qilish mumkin. Mehnat Kodeksining 203-moddasi 3-qismiga muvofiq to'liq moddiy javobgarlik haqida shartnoma tuzish mumkin bo'lgan xodimlar ro'yxati jamoaviy shartnomalarda ko'rsatilgan bo'lishi lozim, agar yo'q bo'lsa, u holda ish beruvchi va kasaba uyushmasi yoki xodimlarning boshqa vakolatli organlari o'zaro kelishuvi asosida amalga oshiriladi. Axborot-kutubxona muassasasi rahbari hamda xodim o'rtasida imzolangan "To'liq moddiy javobgarlik shartnomasi" Ish beruvchi bilan tashkilot Kasaba uyushmasi qo'mitasi o'rtasida imzolangan "Jamoat shartnomasi"ning tegishli bandida kiritilgan ya'ni "Tashkilotdagi to'liq moddiy javobgarlik shartnomasi tuziladigan xodimlar ro'yxati"ga kiritilgan xodimlar bilan imzolangan holda haqiqiy hisoblanadi. Moddiy javobgar shaxs "Ish beruvchi" tomonidan o'ziga topshirilgan moddiy boyliklar uchun to'liq javobgarlikni o'z zimmasiga oladi. Xodimning moddiy javobgarligiga topshirilgan tovar-moddiy boyliklarlar "To'liq moddiy javobgarlik shartnomasi" asosida topshiriladi. Buxgalterlar moddiy javobgar shaxs hisoblanishi mumkin emas. Qoidaga ko'ra, ular to'g'ridan-to'g'ri pullar yoki tovarlar bilan ishlamaydi. Biroq buxgalterga kassa operatsiyalarini yuritishni, masalan, kassir vaqtincha bo'lmaganda yoki kassir shart birligi mavjud bo'lmaganda yuklash mumkin. Bu hollarda tashkilot buxgalter bilan to'liq moddiy javobgarlik haqida shartnoma tuzishga haqli. Biroq buxgalter lavozimi bo'yicha emas, balki faqat kassir lavozimi bo'yicha majburiyatlarni bajargan holda keltirgan zarar uchun to'liq javobgar bo'ladi. Tashkilot haydovchisiga yukni kuzatib boruvchi ekspeditor funksiyalari yuklatilgan taqdirda, u bilan to'liq moddiy javobgarlik haqida shartnoma tuziladi. Shu bilan birga, agar haydovchi YTH sodir etilishida aybdor deb topilsa, tashkilotga yetkazilgan moddiy zararni u – moddiy javobgarlik shartnomasi mavjud yoki mavjud emasligidan qat'iy nazar, to'liq qoplashi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 3-martda qabul qilingan "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'RQ -404 sonli qonuni
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2010-yil 17-dekabrda "Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risidagi Yo'riqnomani tasdiqlash haqida"gi

O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010-yil 22-dekabrda 2169 raqamda ro‘yxatdan o‘tkazilgan 105-sonli buyrug‘i.

3. Ismoilova L. A. Buxgalteriya hisobi va audit. Ma‘ruzalarni matni. T. , 2006.
4. Sirojiddinov I. Q. Moliyaviy boshqaruv. T. , 2023.
5. Artikova, M. (2021). DEMAND FOR A COMPETENCY-BASED APPROACH TO THE ACTIVITIES OF TEACHERS IN MODERN CONDITIONS. InterConf..
6. Artikova, M. B. (2019). EXPERIENCE IN DEVELOPING ENTREPRENEURSHIP SKILLS IN FOREIGN COUNTRIES. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(7), 250-255.
7. Mirzayev, O. K. (2024). HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF ELEMENTARY ENTREPRENEURIAL SKILLS OF CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATION. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 5(02), 167-171.
8. Xusanovich, M. O. (2021). Formation Of Elements Of Entrepreneurial Activity In Pupils Of The Preschool Educational Organization. JournalNX, 1, 265.
9. Mirzaev, O. (2022). The role of ethics and aesthetics in the formation of entrepreneurial relations between individuals. Science and innovation, 1(B6), 125-130.